

Kahramanmaraş Çeyiz Sandığı Oyma Motiflerinin İncelenmesi

Murat ÖZALP¹, Derya SEVİM KORKUT²

Özet

Bu çalışmayla gün geçtikçe kaybolan oymacılığın ve çeyiz sandığı oyma motiflerinin muhafaza edilerek, gelecek nesillere aktarılması amaçlanmıştır. Çeyiz sandığı oymacılığı Türkiye’de en yaygın olarak Kahramanmaraş ilinde yapılmaktadır. Bu araştırmada oymacılığın tanımı ve tarihçesi hakkında bilgi verilmiş ayrıca, kullanılan malzemeler, yapım teknikleri ve çeyiz sandığı oyma motifleri ele alınmıştır. Son olarak da bitmiş iş resimlerinden örnekler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çeyiz sandığı, oymacılık, motif, ahşap malzeme

The Investigation of Kahramanmaraş Hope Chest Xlography Motifs

Abstract

The aim of this study is, as the days go by losing hope chest xlography and motifs, to preserve and to transfer to posterity. In Turkey, hope chest xlography is produced commonly in Kahramanmaraş. In this study, the information about the history and definition of xlography have been given. In addition, materials, techniques of production and hope chest motifs have been dealt with. Various samples about completed hope chests are given at the end of study

Keywords: Hope chest, xlography, motif, wooden material

1. GİRİŞ

Ağaç oymacılığı ilk zamanlarda estetik ve zevkten ziyade ihtiyaçları karşılamak amacı ile yapılmıştır. Daha sonraları ise ağaç oymacılığı estetik değeri ön plana çıkarılarak uygulanmaya başlanmıştır ve uygulandığı mobilyalarda hem estetik açıdan zenginliğini hem de fiyat olarak değerini artırmıştır. Fakat günümüzde oyma işleminin fazla zaman alması, sosyo-kültürel farklar ve temizlik gibi nedenlerden dolayı mobilyaya bir canlılık, beğeni ve estetik kazandırmak için küçük motifler halinde mobilya yüzeylerinde uygulanmaktadır (Afyonlu, 1992).

İlk ahşap oyma süsleme işleri M.Ö 3000 yılında mısır’lılar zamanında başlamış, daha sonra M.Ö. IV. ve V. yüzyıllarda Eski Yunanlılar döneminde

¹ D.P.Ü. Simav Teknik Eğitim Fakültesi, Simav- Kütahya.

² Düzce Üniversitesi, Orman Fak., Orman Endüstri Müh. Bölümü Konuralp Yerleşkesi 81620/Düzce

devam etmiştir. Bu tarihe kadar mobilya yapımı çok zor ve bir o kadar da pahalı hale gelmiştir. Bu nedenle klasik mobilyayı sadece zengin ve soylu kişiler kullanabilmişlerdir (Aygün, 1989). Daha sonra bu duruma tepki olarak modern mobilya stili hâkim olmuştur. Yine aynı tarihlerde buharlı makinenin icat edilmesi ile makineleşme hızla artmıştır. Öyle ki makineleşme ağaç işleri endüstrisine kadar girmiştir. Artık mobilyalar daha az eğmeçli, daha az süslü, her kesimden kişilerin alabileceği hale getirilmiştir. Gelişen teknolojiyle birlikte insanoğlunun ihtiyaçları düzenli bir şekilde artmıştır. Geleneksel anlayışın terk edilerek modern anlamda mobilya kullanımına geçilmesiyle hem üretici firmaların hem de tüketicinin farklı estetik zevklerine sahip mobilya ihtiyaçlarını karşılamakta zorluklar çıkmıştır (Akgün, 1995).

Zaman içinde toplumdaki sosyal ve ekonomik gelişme, mobilyaya olan gereksinimi artırmıştır. Artık müşteriler mobilyanın biraz daha estetik ve ergonomik olmasını istemeye başlamışlardır. Makineleşme buna da çözüm bulmuş, ağaç işleri endüstrisinde pantograf ve baskı pres oymacılığı uygulanmaya başlanmıştır (Sevindik, 1997).

Anadolu'da oymacılık sanatında en gelişmiş illerimizden birisi olan Kahramanmaraş'ta ceviz ağacından yapılan oymalı çeyiz sandıkları, camekânlar, mücevher kutuları vb. gibi mobilyalarda çok estetik oymalar yapılmaktadır. Ayrıca bu oymaların güzelliğini gösteren, ustaların kendi tecrübeleriyle ortaya koyduğu binlerce çeşit motiflerdir. Fakat günümüzde bu kıymetli motifler bir kitap haline dönüştürülmediğinden dolayı yok olmaktadır. Kahramanmaraş ceviz sandığı oyma motiflerini incelememizin ve araştırmamızın bir amacı da bu motiflerden en azından bir kısmını gelecek nesillere aktarmak ve yok olmasını önlemektir.

2. AĞAÇ OYMACILIĞININ TANIMI VE UYGULAMA ŞEKİLLERİ

Oyma, ağaç malzeme üzerine çizilen bir şekli özel olarak hazırlanmış olan kesici aletlerle gereksiz yerlerini çıkardıktan sonra şekillendirme sanatıdır. Oyma işini tekniğine uygun bir şekilde icra eden kişilere ise oymacı denir. Oyma işlemi çeşitli şekillerde yapılmakta olup bunlar aşağıda verilmiştir:

Yüzey Oymacılığı

Ağaç üzerine veya ahşap malzeme üzerine çizilen motif ve şekilde ana hatlarıyla belli bir hareket vererek yapılır. Şekiller yüzeyden belirli bir derinlikte oyularak elde edilir. Görünümü daha estetik hale getirmek amacıyla motifin özelliğine göre derinlikler kademeli yapılabilir.

Doğal Şekil Oymacılığı

En güç ağaç oyma tekniğidir. Doğal şekil oyması yapabilmek için yeterli miktarda anatomi ve biyoloji bilgisine sahip olmak şarttır. Çünkü bu oyma şekli bir türlü heykel oymacılığı demektir. İşlenecek konu doğadaki şekline uygun

karakter ve canlılıkta olmalıdır. Bu tür oyma işlemleri üç boyutlu olarak da tarif edilir.

Kesme (Dekupe) Oymacılığı

Belirli kalınlıktaki parça üzerine çizilen bir süslemenin kıl testeresi, farekuyruğu testere veya dekupaj testeresi ile boşaltılarak yapılır. Kullanım yeri olarak sandalye arka kısımları gösterilebilir.

3. AĞAÇ OYMACILIĞINDA KULLANILAN MALZEMELER

3.1. Ağaç Malzeme

Dünyanın muhtelif bölgelerinde deniz seviyesinden itibaren değişik yüksekliklerde çeşitli ağaç türlerine rastlanır. Ağaçlar buldukları bölge iklimine uyum sağlarlar. Bu tür nedenlerle çeşitli renk ve sertliklerde oluşurlar. El sanatlarında en çok kullanılan ağaç türleri aşağıda verilmiştir (Şanıvar ve Zorlu, 1987).

Porsuk

Göbek odunlu ağaç grubunda olan porsuk ağacı, reçinesiz olup, çok ince ve yıllık halkaları sık görünümlüdür. Öz ışınları çıplak gözle görülmez.

Dış odunu sarı beyaz, iç odunu kırmızı kahverengidir. Sıkı yapılı ve esnek olan porsuk ağacı fiziki etkilere dayanıklıdır. Kolay oyulur ve iyi boyanıp, verniklenir. Küçük boyutlarda bulunan porsuk ağacı kakma, oyma, torna işlerinde kullanılır.

Meşe

Özellikle Trakya, Marmara ve Bolu dağlarında sık rastlanan meşe göbek odunlu ağaç grubundandır. Öz kesitte, öz ışınları pulcuklar halinde görülür. Dış odunu kirli sarımsı beyaz, göbek odunu koyu sarıdır. Bazı türleri dış odun, açık pembe ve iç odunu açık kahverengidir.

Meşe sıkı dokulu olduğundan serttir ve zor işlenir. Yumuşak olanları da vardır, bu türleri kolay işlenir. Kolay verniklenen meşe oymacılıkta kullanıldığı gibi, sanayide kaplama olarak da kullanılır.

Gürgen

Karadeniz, Trakya, Marmara, Toroslar ve Anadolu'nun iç kesimlerinde yoğun orman halinde bulunurlar. Yaşlı gürgen ağaçlarında iç odunla dış odun farklı renklerde dir. Gözenekleri küçük olan gürgenin öz ışınları bellidir.

Gürgenin doğal rengi kirli beyazdır. Ancak bu renkte kullanılmayıp pembe ve koyu renklere dönüştürülür. Esnekliği sınırlı olup sert ve sık dokuludur. Kolay işlenirliği ile tornacılıkta ve oymacılıkta olduğu gibi birçok alanda kullanılır.

Karaağaç

Karadeniz de orman halinde bulunan karaağaç göbek odunlu ağaç grubuna girmektedir. Tuğla rengine yakın renkte olup işlenmesi güç, çatlaması fazla olan bir ağaçtır. Torna ve oyma işlerinde kullanılan karaağaç boya ve cilayı iyi tutar.

Ceviz

Türkiye'nin her yerinde bahçelerde yetişen cevizin yıllık halkaları belirgin olup, öz kesitte paralel çizgiler halinde bulunur. Diri odunu sarı gibidir. İç odunu açık sütlü kahverenginden, koyu kahverengiye kadar değişir. Yerli ağaçların en canlı renklisi ve desenlisidir.

Ceviz kerestesi orta sert ve sık elyafıdır. Kolay ve rahat işlenen bir ağaç olan ceviz iyi boyanır ve verniklenir. Tornacılıkta, oymacılıkta, kakmacılıkta ve heykel yapımında çok kullanılan bir ağaç türüdür. Aynı zamanda müzik aleti yapımında da kullanılır.

Kızılağaç

Karadeniz, Trakya Marmara, Akdeniz kıyı bölgelerinde dere içlerinde yetişir. Olgun odun yapılı olup, yıllık halkaları belirgindir. Beyaza yakın çok açık kahve renkli veya pembe beyazdır. Hafif, yumuşak ve gevşek yapılı bir ağaçtır. Modelcilik, tornacılık ve oymacılıkta kullanılır.

Ihlamur

Karadeniz, Marmara ve Ege sahil şeridinde ve Antalya çevresinde yetişir. Sarımsı beyaz ve pembe beyaz renklerinde bulunan ihlamur yumuşak bir ağaçtır. Çok iyi boyanan ihlamur oyma ve torna işlerinde kullanılır.

Armut

Türkiye'de dağınık bir halde bulunan armut ağacı, olgun odun yapılı ağaç grubundadır. Yıllık halkaları belli olup ince ve sıktır. Hafif damar süsleri yapan armut ağacı açıktan kırmızı kahverengidir. Orta sert sıkı dokulu olan armut ağacı kolay işlenir. Boya ve verniği iyi tutar. Oyma ve torna işlerinin yanında müzik ve heykel yapımında da kullanılır.

Kestane

Orman oluşturmayıp dağınık hallerde bulunan kestane ağacı, olgun odunlu olup, dağınık gözeneklidir. Yapısı düz çizgili olduğundan düzgün desen verir. Gevşek olup yumuşak ve esnektir. Kolay işlenen kestane iyi boyanır ve verniklenir. Açık sarı ve açık kahverengi olup, oymalı, tornalı işlerin yanında piyano yapımında da kullanılır.

Şimşir

Karadeniz'in doğusunda Kastamonu ve Zonguldak'a kadar uzanan bölgede yetişir. Olgun odun yapılı olup, dağınık gözeneklidir. Yıllık halkaları ince ve sık olup, damar deseni yapmazlar. En sert ağaçlardan olup, sık dokuludur. Düzgün yüzey veren şimşir iyi boyanır, verniklenir ve çok dayanıklıdır. Açık sarı ve koyu sarı renkte bulunan şimşir ağacı, oymalı, tornalı ve kakmalı işler yanında müzik aleti yapımında da kullanılır.

Zeytin

Ege ve Marmara bölgelerinde yetişen zeytin, göbek odunlu ağaç grubundadır. Dağınık ve küçük gözeneklere sahip olan zeytin ağacı, canlı damar desenlerine sahiptir. Sık dokulu ve sert olup kolay işlenen bir ağaçtır. Düzgün yüzey veren zeytinin dış odunu açık sarı, iç odunu açık ve koyu kahverengidedir. Damarları bazen koyu yeşil ve siyah olur. Oymalı, kakmalı ve tornalı işlerde kullanılır.

Maun

Yabancı ağaçlardan olup, göbek odunludur. Yukarıda gördüğümüz ağaç türlerine oranla çok değişik ve renkli bir ağaç türüdür. Açık pembe, altın renkli, kahverengi ve kırmızı kestane olanları mevcuttur. Orta ağırlıkta olup sert ve düzgün aynı zamanda dayanıklı bir ağaçtır. Oyma ve torna işlerinde çok iyi sonuç verir.

3.2. Tutkal

Oymacılıkta kullanılan plastik Polivinilasetat (PV_a) tutkalı piyasada plastik tutkal, beyaz tutkal, formika tutkalı gibi değişik isimlerle tanınır. Süt görünüşünde, koyucu bir sıvıdır. Bilimsel adı "Polivinilasetat (PV_a) Tutkalı"dır. Polivinilasetat bir çeşit yapay reçine olup su, kömür, kireç ve sirke asidinden kimyasal yollarla üretilir.

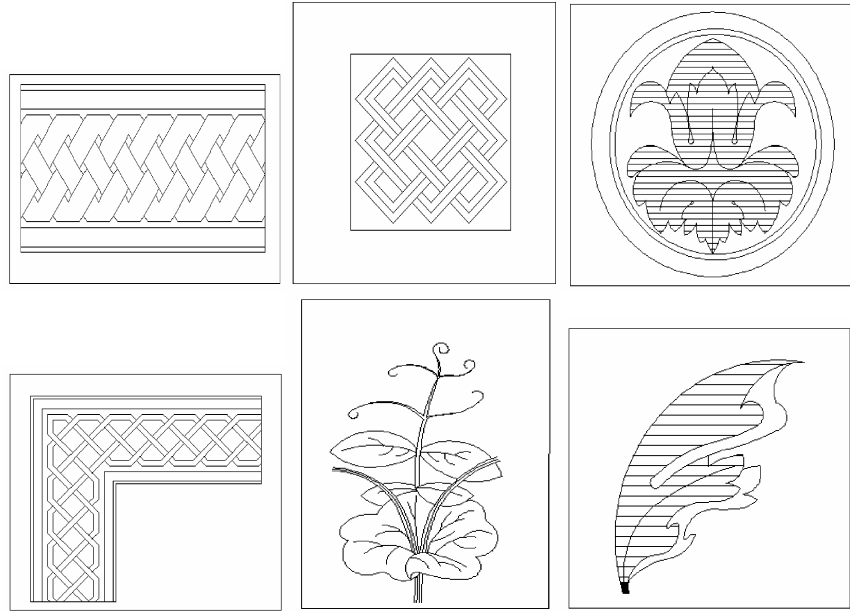
Polivinilasetat tutkalının değişik amaçlara uygun özellikte üretilmiş türleri vardır. Özelliğini kullanma koşullarına uydurmak için polimerleşme yolu ile elde edilen katkı gereçlerinden, yumuşatıcı gereçlerden, glüten veya kazein gibi doğal yapıştırıcı gereçlerden yararlanılır. Sayılan gereçlerin katılması ile tutkalın açık zamanı, yapışma zamanı, yapışma gücü ve tutkal filminin esnekliği ayarlanabilir. Piyasadaki uygulamaya göre, kullanım amacına uygun özellikte üretilmiş tutkal bulmak zordur. Konunun teknik yönleri iyi bilinmediğinden, kullanım amacına uygun özellikte plastik tutkal arayanlar da azdır. Aynı plastik tutkal hem montaj işinde, hem kaplama yapıştırmada hem de doğramada yapıştırma işlerinde kullanılırsa olumlu sonuç alınmayabilir. Aslında yapıştırılan ağacın kullanılacağı yerdeki iklim koşulları değiştiğinde, tutkaldan beklenen özelliklerde değişir. Piyasada bulunması gereken plastik tutkal türleri, *montaj tutkalı* ve *kaplama tutkalı* olmak üzere en azından ikiye ayrılmalıdır.

Tutkal fabrikaları bu iki tutkal türünü, özelliklerine uygun kimyasal yapıda üretebilirler. Çok tutkal tüketen tutkal fabrikalarıyla teknik işbirliği yapabilir ve kendi kullanma amaçlarına uygun özellikte plastik tutkal sağlayabilir. Bu işbirliği hem teknik hem de ekonomik açıdan yararlı olabilir.

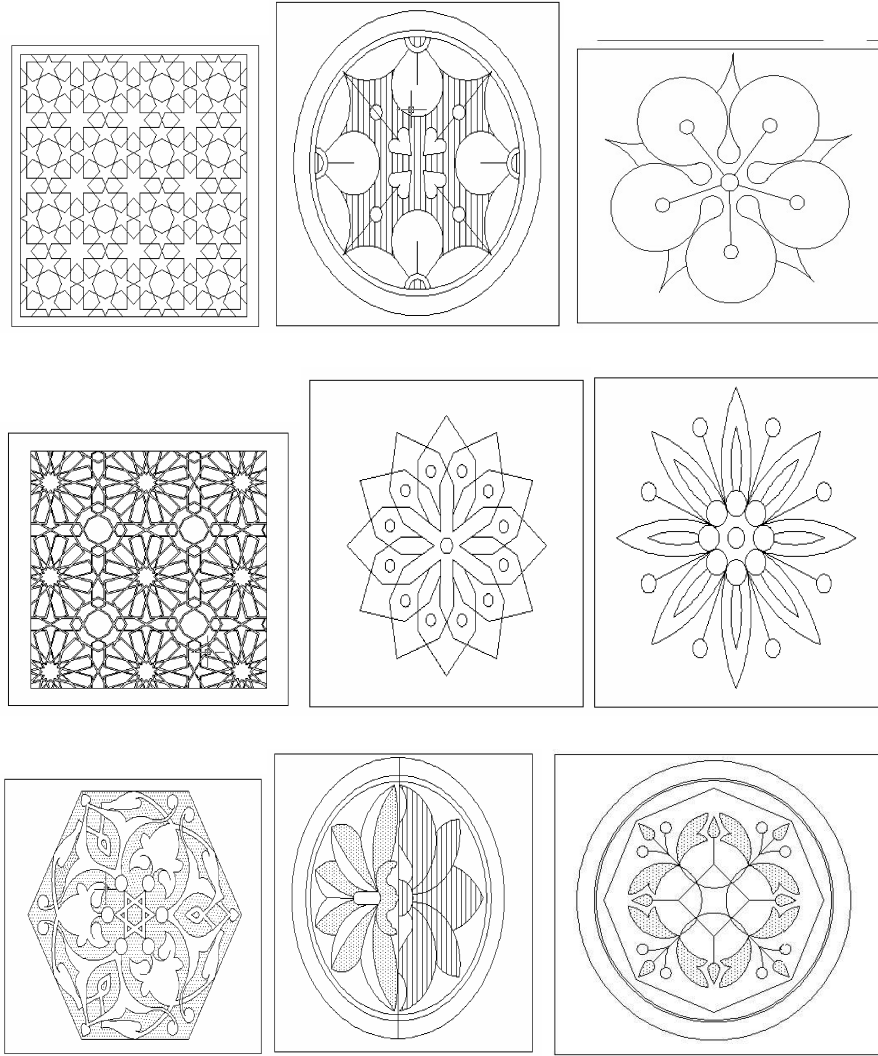
Plastik tutkal 1–5 kiloluk kutularda, 20 kiloluk bidonlarda ve 200 kiloluk varillerde, sıvı olarak satılır. Normal koşullarda, ağzı kapalı tutulan kaplardaki tutkal bozulmadan saklanabilir. Kullanma kutusundaki tutkalın üzerine akşamları biraz su koymak yararlıdır. Böylece tutkalın kabuk bağlaması önlenmiş olur. Bidon ve varillerden tutkal alındıktan sonra ağzıları dikkatlice kapatılmalıdır (Şanıvar ve Zorlu, 1987).

4. KAHRAMANMARAŞ ÇEYİZ SANDIĞI OYMA MOTİFLERİ

Kahramanmaraş ilinde çeyiz sandığı yapımında en çok kullanılan kenar ve göbek oyma motifi desen örnekleri Şekil 1 ve Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 1. Kenar ve göbek oyma motifi desen örnekleri

Şekil 2. Kenar ve göbek oyma motifi desen örnekleri

5. OYMA İŞLEMİ TAMAMLANMIŞ ÇEYİZ SANDIĞI MOTİFLERİ

Kahramanmaraş ilinde en çok üretimi yapılan oyma işlemi tamamlanmış çeyiz sandığı örnekleri Şekil 3’de verilmiştir.

a- Dört köşe dekapajlı sandık

b- Dört köşe dekupe sandık

c- Dört köşe sandık

d- Dört köşe ayaklı hasırlı sandık

e- Dört köşe dekapajlı sandık

f- Dört köşe dekupe sandık

g- Sekiz köşe dekupe sandık

h- Dört köşe dekupe sandık

Şekil 3. Oyma işlemi tamamlanmış çeşitli çeyiz sandığı örnekleri

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüz mobilyalarında oymacılık işçiliğinin daha fazla olması, temizlik ve insanlardaki sosyo-kültürel farklardan dolayı çok az kullanılmaktadır. Bu nedenden dolayı Kahramanmaraş ilimizde de çeyiz sandığı oymacılığı yapan işletmeler kapanmaya başlamıştır. İşletmelerin kapanması ve ustalarında vefatlarıyla birlikte yazılı bir kaynak şekline dönüştürülmemeleri zaman içerisinde ustası ile birlikte her biri bir sanat eseri olan oyma motifleri kaybolup gitmektedir.

Bu araştırmada, oymacılık hakkında genel bir bilgi verilmekle beraber oymacılığın önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Çeyiz sandığı oyma motiflerinin çizimi ile kaybolmaya yüz tutan oyma motiflerinin bir kısmının gelecek nesillere aktarılmasına bu çalışmanın katkı sağlayacağı ümit edilmektedir. Bu tür çalışmaların artırılarak Kahramanmaraş çeyiz sandığı oyma motiflerinin kaynak haline getirilerek kaybolmasının önüne geçilmesi temenni edilmektedir.

7. KAYNAKLAR

Afyonlu A S 1992. Ağaç İşleri Takım ve Makine Bilgisi. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul

Akgün Z 1995. Bilgisayar Kontrollü Tasarım, İmalat Sistemleri ve Endüstride Bir Uygulama Örneği. Birsan Yayınevi, İstanbul.

Aygün E 1989. Bilim ve Teknik Dergisi, Ankara.

Sevindik Ç 1997. Ağaç İşleri Endüstrisinde Lazer Kullanımı ve Lazerle Kaplama Kesme Teknolojisi. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.

Şanıvar N, Zorlu İ 1987. Ağaç İşleri Gereç Bilgisi. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.